

Universitātes rektora prof. Dr. M. Prīmaņa 60 gadu

Uz ražīgā darbā pavadītiem 60 mūža gadiem 24. janvārī atskatās universitātes rektors prof. Dr. M. Prīmanis. Zinātnieka darbs parasti norit klusībā, un ja zinātnieka speciālitāte ir kāds tehnisks novads, tad viņa darbu un nopelnus grūti attēlot plašākai sabiedrībai saprotamā veidā. Tāpēc šeit arī vietā vairāk pieskārties jubilāra personības raksturojumam un sabiedriski-organizatoriskai darbībai, tikai īsumā minot galvenos posmus zinātniski-tehniskā darbā.

M. Prīmanis dzimis 1878. g. 24. janvārī Adāžos un beidzis 1897. g. Rīgas Pēterja I reālskolu. Tajā pat gadā iestājies Rīgas politehniskā institūta komercnodaļā, bet materiālo apstākļu dēļ spiests studijas pārtraukt un nodarboties par mājskolotāju kādā ģimenē, kās M. Prīmanim dod iespēju iepazīties ar Vāciju un Itāliju. Studijas jubilārs atjauno 1899. gadā, iestādamies politehniskā institūta ķīmijas fakultātē, ko beidz 1908. g. Pēdējos studiju gadus jubilārs ir P. Valdēna privātasistents un tā iegūst pamatīgu ķīmijas skolu. Ka jubilārs jau toreiz parādījis ievērojamas spējas, liecina tas apstākļi, kas pēc fakultātes beigšanas Valdēns uzaicina jubilāru palikt par asistentu politehnikā, kā arī ar Valdēnu kopā izstrādāt publicētie zinātniskie pētījumi ķīmijas laukā. M. Prīmaņa patriotisms un griba strādāt latviešu kultūras laukā izpeļas jau tai laikā. Starp citu viņš aktīvi darbojas līdz R. L. B. izdotās konversācijas vārdnīcas sastādīšanā.

It kā nojauzdams, kāda liela nozīme nākotnē būs ķīmiskai rūpniecībai un lietišķai ķīmijai Latvijas materiālās kultūras celšanā, jubilārs nepaliek politehnikā, bet dodas praktiskā darbā fabrikā, kas toreiz latviešim Latvijas robežās bija gandrīz neiespējams. Jubilārs atrod vietu Polijā „Rendziny” ķīmiskā fabrikā. Vēlāk M. Prīmanim tomēr izdodas atgriezties Rīgā un strādāt no 1910.—1915. g. „A. G. Rūtenberga” ķīmiskā fabrikā. Kara laikā M. Prīmanis izpilda atbildīgus amatus Krievijas ķīmijas fabrikās, kas strādā kara vajadzībām: Šeringa, Maskavā, un Dienvidkrievijas spridzināmo vielu fabrikā Charkovas guberņā, kur jubilārs projektē un vada vairāku fabrikas nodaļu būvi.

Atgriezies 1918. g. Latvijā, jubilārs ir jau bagāts piedzīvojumiem ķīmijas tehnoloģijā un var uzņemties jaunas Latvijas ķīmiku - tehnologu audzināšanas atbildīgo darbu. M. Prīmanis tad arī stāv pie Latvijas universitātes šūpuļa, ieiedams tās ķīmijas fakultātes tā saucamā „kodolā”, augstskolas organizācijas padomē, dažādās komisijās, ir universitātes saimniecības padomes nodibināšanas ierosinātājs un pirmais tas vadītājs, no paša sākuma ķīmijas fakultātes sekretārs, vēlāk tās dekāns, nepārtraukti universitātes padomes loceklis, saimniecības padomes loceklis, ķīmijas fakultātes pētījumu un izmēģinājumu laboratorijas vadītājs, nel. Kr. Morberga fonda saimniecības komisijas priekšnieks un no 1937. g. 1. jūlija universitātes rektors. 1919. g. septembrī M. Prīmanis ievēl par neorganiskās ķīmijas tehnoloģijas vecāko docentu un 1936. g. pēc ķīmijas tehnoloģijas doktora grada iegūšanas, par tās pašas katedras profesoru. Savos zinātniskos pētījumos jubilārs vispirms skar dažas tekstilķīmijas problēmas un teorētiskos jautājumus fizikalajā ķīmijā, bet pēc atgriešanās Latvijā visu savu uzmanību velta Latvijas ķīmiskās rūpniecības jautājumiem, apgaismodams savos pub-

licējumos superfosfāta rūpniecību, ķīmiski-tehniskas analīzes, sērskābes pārbaudes metodes un savai doktorā disertācijai izraudzījis tematu: „Pētījumi par Kurzemes Meldzeres rajona brūnoglēni”, kas godalgota ar Kr. Barona prēmiju.

M. Prīmanis, darbodamies universitātē, atrodas arī visu laiku kontaktā ar Latvijas ķīmisko rūpniecību, izdarīdams daudz analīžu un pētījumu tās vajadzībām, dodams dažādas atsauksmes un padomus rūpniecības uzņēmumiem un valsts iestādēm, darbojas kādu laiku arī tirdzniecības un rūpniecības ministrijā, Rīgas pilsētas pašvaldībā un Latvijas zemes bagātību komitejā. Jubilārs ir Latvijas ķīmijas biedrības dibinātāju starpā un nepārtraukti biedrības valdes loceklis. Cik lielu darbu paspējis veikt jubilārs, šis svarīgāko darba posmu īsais uzskaitījums rāda tikai tiem, kas pietiekoši labi pārzin, cik daudz enerģijas un darba mīlestības bijis jāpieliek uzņemto pienākumu veikšanai it īpaši Latvijas universitātes un tās iestāžu organizēšanas darbā.

Šo lielo darbu jubilārs varēja veikt tikai, būdams lielas savas tautas un zemes mīlestības apgarots un izcilām rakstura īpašībām un gara dāvanām ap-

veltīts. Dzija un vispusīga izglītība, vairāku Vakareiropas valodu prašana, gandrīz vai visu Eiropas zāmjū kultūras laba pazišana, spēja dziļi un skaidri ieskatīties ikvienas lietas būtībā — priekšrocība, ko dod it īpaši ķīmiskā izglītība, stingras pašdisciplīnas izaudzinātā apzinība ikvienā darbā un praktiskā darbā izveidotā lietišķība ir jubilāram devusi iespēju veikt lielo daudzumu ārpuse sevišķi nemanamā, bet būtībā vislielākā mērā svarīgā kultūras darbā. No otras puses, prof. M. Prīmaņa iedzimtais taks un nosvērtība, džentlmeņa stāja šī vārda vislabākā nozīmē un, teikšu, apskaidrotais cilvēciskums, ko dod tikai dziļi un smagi pārdzīvojumi personīgā dzīvē, no kuriem liktenis jubilāru nav pasargājis, var modināt tikai cieņu pret jubilāru ikvienā, kam nākas ar jubilāru kopā strādāt vai tuvāk iepazīties. Ar to izskaidrojams arī tas, ka pret prof. Prīmani bijuši spiesti ar cieņu un godprātību izturēties arī tur un tajos laikos, kad latvieti nē visai ierdzēja jeb uz to skatījās no augšas, lai gan visur un visos laikos, vai tas personīgi bija izdevīgi vai nē, M. Prīmanis ir uzstājies kā latvietis un ar visu krūti iestājies par latviešu lietu. Šis apstākļi iegūst jō lielāku nozīmi, ja domās pārnesamies uz tiem laikiem un jubilāra darba apstākļiem, kurus pazīst tikai vecākā latviešu intelliģence, apstākļiem, kas tagad aiziet vēsturē un kurus grūti iedomāties jaunākai paaudzei.

Nav daudz zinātnieku, kas tik laimīgi kā jubilārs apvienotu sevi visas tās īpašības, kādas vajadzīgas augstākās zinātnes un izglītības iestādes vadīšanai. Par laimīgu zīmi var uzskatīt to, ka lielajā Latvijas celtniecības laikmetā, kad latviešu kultūras uzplaukšanā tik liela nozīme ir nacionālo saimniecisko pamatu nostiprināšanai, arī Latvijas universitātes priekšgalā ir persona, kas ar dziļu lietpratību un lielu skaidrību prot ieskatīties reālās dzīves pamatos.

Ar pateicību un gandarījumu novēlam dziļi cienījamam rektoram spēku un veselību, vadot nākamos gados mūsu alma mater darbu, labklājību personīgā dzīvē un vislabākās sekmes zinātniski-tehniskajā darbā nākamībā.